

Βία στο σχολείο: Ευρωπαϊκές πρωτοβουλίες και παρεμβάσεις

Βάσω Αρτινοπούλου

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Στο άρθρο αναλύονται οι ευρωπαϊκές πρωτοβουλίες για την κοινωνική αναγνώριση, τη διερεύνηση, την πρόληψη και την αντιμετώπιση του σχολικού εκφοβισμού και της βίας.

Περιλαμβάνεται επίσης η προβληματική του ορισμού της σχολικής βίας και υιοθετείται μια θυματολογική προσέγγιση, στο βαθμό που το αίσθημα της υποκειμενικής θυματοποίησης αναγνωρίζεται ως συστατικό στοιχείο του ορισμού.

Αναφέρονται και αναλύονται τα κυριότερα ερευνητικά πορίσματα από ευρωπαϊκές χώρες που αφορούν την έκταση, τη συχνότητα και τις ποιοτικές όψεις του φαινομένου. Στο δεύτερο μέρος του άρθρου περιλαμβάνονται οι πολιτικές πρόληψης και αντιμετώπισης της σχολικής βίας, με αναφορά καλών πρακτικών: α) σε εθνικό, περιφερειακό και τοπικό επίπεδο, και β) σε πρωτογενή, δευτερογενή και τριτογενή πρόληψη.

Η αναγκαιότητα προστασίας των ανηλίκων και η πρόληψη της θυματοποίησής τους στο σχολικό περιβάλλον εντάσσεται στον πυρήνα μιας κοινωνικής αντεγκληματικής πολιτικής.

Εισαγωγή

Η βία στο σχολικό χώρο δεν είναι ένα νέο κοινωνικό φαινόμενο. Αντίθετα, μέχρι πριν από μερικά χρόνια η άσκηση σωματικής βίας από το δάσκαλο προς τον μαθητή αποτελούσε μία προσδοκώμενη και κοινωνικά αποδεκτή –έως ένα βαθμό– συμπεριφορά. Η έννοια της βίας είναι σχετική στο χώρο και το χρόνο. Το τί ορίζουμε ως βία κάθε φορά εξαρτάται από πολιτισμικές, ιδεολογικές, κοινωνικές και αξιακές παραμέτρους. Έτσι, σήμερα η βία ως μέσο διαπαιδαγώγησης έχει έναν αρνητικό χαρακτήρα, βαφτίζεται ως κακοποίηση μέσα στην οικογένεια, στο σχολείο, την κοινωνία. Η κοινωνική επομένως αναγνώριση του φαινομένου της βίας στο σχολικό χώρο είναι πρόσφατη. Υπάρχει μια δεκαετής ενασχόληση των ευρωπαϊκών θεσμών με το ζήτημα, με κύριους σταθμούς:

- ▲ 1997. Διάσκεψη Ουτρέχτης για την ασφάλεια στο σχολείο. Εμπειρογνώμονες από κράτη μέλη της Ε.Ε.
- ▲ Συστάσεις του Συμβουλίου της Ε.Ε. για σύσταση ευρωπαϊκού συμβουλίου εμπειρογνομόνων και την εφαρμογή δι-εθνικών πρότυπων πειραματικών σχεδίων σε ευρωπαϊκό επίπεδο για την ανάπτυξη δράσεων, σχετικών με την προώθηση της ασφάλειας στο σχολείο.
- ▲ Διάθεση κονδυλίων της Ε.Ε. για την «Πρωτοβουλία για τη Βία στα Σχολεία» (Initiative on School Violence) της Διεύθυνσης XXII, αρμόδιας για θέματα Εκπαίδευσης, Επιμόρφωσης και Νεότητας. Η Πρωτοβουλία έχει ως στόχο την ενδυνάμωση της ευρωπαϊκής συνεργασίας και την ενθάρρυνση διακρατικών δράσεων, σε θέματα που συνδέονται με την ασφάλεια στο σχολείο και τη βία. Στο πλαίσιο της πρωτοβουλίας προτείνονται δράσεις, προγράμματα, ενημερωτικές εκστρατείες στα σχολεία για την πρόληψη της μαθητικής κακοποίησης και της σχολικής βίας. Επίσης προβλέπονται επιμορφωτικά προγράμματα για δασκάλους, διευθυντές σχολείων και γονείς σχετικά με το φαινόμενο της σχολικής βίας και την πρόληψή του. Δράσεις ή υποστηρικτικά σχήματα για σχολεία που αντιμετωπίζουν σοβαρό πρόβλημα βίας και παρόμοιες δράσεις για γονείς και οικογένειες. Εναλλακτικές μορφές εκπαίδευσης για μαθητές που έχουν απομακρυνθεί από το σχολείο. Υποβλήθηκαν συνολικά 510 προτάσεις, από τις οποίες εγκρίθηκαν οι 91. Το ποσό που

διατέθηκε από την Ε.Ε. για τη χρηματοδότηση αυτών των προτάσεων ανήλθε στα 15,4 εκατ. ευρώ.

- ▲ Σύσταση Ευρωπαϊκού Παρατηρητηρίου για τη Σχολική Βία.
- ▲ Διοργάνωση του Παγκόσμιου Συνεδρίου στο Παρίσι τον Μάρτιο του 2001 με αντικείμενο τη «Σχολική βία και τις δημόσιες πολιτικές». Συμμετείχαν περίπου 550 σύνεδροι και παρουσιάστηκαν ανακοινώσεις από 37 χώρες.
- ▲ Έκδοση βιβλίου σε αγγλικά και γαλλικά για την κατάσταση στα κράτη μέλη (*Violence in Schools. Ten approaches in Europe*, ESF Editeur, 2001).

Σήμερα διατηρείται το Ευρωπαϊκό Παρατηρητήριο με υποχρηματοδότηση, δεν παρατηρείται σημαντική αύξηση των ευρωπαϊκών κονδυλίων για περαιτέρω έρευνα και διαμόρφωση ευρωπαϊκών πολιτικών. Ωστόσο, η θεσμική αναγνώριση του ζητήματος και οι κατευθυντήριες ευρωπαϊκές συστάσεις οδήγησαν τα κράτη μέλη σε αξιοσημείωτες δράσεις και πολιτικές πρόληψης και αντιμετώπισης.

A. Ορισμός, μορφές και ερευνητικές προσεγγίσεις της βίας στο σχολικό χώρο

Αφού η έννοια της βίας είναι σχετική στο χωροχρόνο, δεν υπάρχει απόλυτα αποδεκτός, κοινός και καθολικός ορισμός. Η έννοια της βίας στο σχολείο περιλαμβάνει ολόκληρο το φάσμα των δραστηριοτήτων και πράξεων που επιφέρουν φυσικό ή ψυχικό πόνο ή τραύμα στους παράγοντες της εκπαιδευτικής διαδικασίας, ή σκόπιμη καταστροφή αντικειμένων του σχολικού περιβάλλοντος (Hurrelmann, 1990: 365). Αυτός ο ορισμός περιλαμβάνει τη φυσική, σεξουαλική, ψυχολογική, λεκτική βία, τις απειλές και το βανδαλισμό. Πράξεις δηλαδή που διαπράττονται από ή στρέφονται κατά των μαθητών, των δασκάλων ή άλλων παραγόντων της εκπαιδευτικής διαδικασίας. Πρόκειται για έναν αφηρημένο μάλλον ορισμό, ο οποίος χρησιμοποιείται λειτουργικά στις σχετικές με τη βία έρευνες. Ωστόσο, το κύριο χαρακτηριστικό του είναι η ευρύτητα του όρου «βία στο σχολείο».

Είναι σαφές –και επιβεβαιώνεται και από σχετικές έρευνες– ότι οι κοινωνικές αναπαραστάσεις για τη βία στο σχολείο επικεντρώνονται στη βία

μεταξύ των μαθητών. Το στερεότυπο της βίας σπανίως περιλαμβάνει τη βία από τους δασκάλους στους μαθητές ή μεταξύ των καθηγητών ή των μαθητών προς τους καθηγητές. Ως βία ορίζεται και ο ψυχολογικός καταναγκασμός των μαθητών από τους δασκάλους ή ακόμα και η λεκτική επίθεση ή προσβολή του διευθυντή προς τους καθηγητές.

Η διεύρυνση επομένως του ορισμού της βίας αποτελεί μια πρώτη διαπίστωση, στο θεωρητικό και ερευνητικό επίπεδο.

Σχετικά με την έκταση και τη συχνότητα του φαινομένου, ενδεικτικά αναφέρουμε ερευνητικά στοιχεία από έρευνες που έγιναν στα κράτη μέλη (Αρτινοπούλου, 2007).

Γερμανία: Σε έρευνα αυτο-ομολογούμενης ενοχής που έγινε σε δείγμα μαθητών και αφορούσε τη διάπραξη 20 πράξεων βίας και επιθετικότητας, διαπιστώθηκε ότι η πιο συχνή μορφή βίας ήταν η λεκτική και η παρενόχληση με σχόλια και προσβλητικούς επιθετικούς χαρακτηρισμούς σε ποσοστό 83%. Οι διαμάχες και οι διαπληκτισμοί με άσκηση σωματικής βίας μεταξύ των μαθητών ήταν για τα αγόρια 48,5% και για τα κορίτσια 15,8%. Τα ψέματα και η συκοφαντία σε βάρος των συμμαθητών ήταν για τα αγόρια 41% και για τα κορίτσια 23%. Η λεκτική κακοποίηση από τους μαθητές προς τους καθηγητές είτε ενώπιόν τους είτε κρυφά ήταν για τα αγόρια 35,6% και για τα κορίτσια 32,4%, ενώ για την καταστροφή των περιουσιακών στοιχείων του σχολείου ευθύνονταν τα αγόρια σε ποσοστό 40% και τα κορίτσια 27,7%. Αντίθετα, άλλες μορφές βίας ήταν λιγότερο συχνές. Τέτοιες είναι η σεξουαλική παρενόχληση μεταξύ των μαθητών (αγόρια 6,2% και κορίτσια 1,6%), η απειλή με τη χρήση όπλου (αγόρια 3,9% και κορίτσια 0,9%) και η σεξουαλική παρενόχληση των καθηγητών από τους μαθητές (αγόρια 3,1% και κορίτσια 0,9%). Συμπερασματικά, οι πρόσφατες έρευνες στη Γερμανία δείχνουν ότι οι πιο συχνές μορφές βίας στο σχολείο είναι α. η λεκτική (ψέματα, δυσφήμιση, και παρατσούκλια), β. η σωματική, δηλ. διαπληκτισμοί, γ. ο βανδαλισμός, δ. οι απειλές με όπλα και η σεξουαλική παρενόχληση. Επίσης, τα πορίσματα έδειξαν ότι εγκλήματα βίας διαπράχθηκαν σε σχολεία με παιδιά που παρουσίαζαν μαθησιακές δυσκολίες (81,5%). Διαπιστώθηκε επίσης ότι υπάρχει διαφοροποίηση της βίας μεταξύ αστικών και επαρχιακών περιοχών.

Σουηδία: Σε έρευνα 800 μαθητών λυκείου από 8 σχολεία της Στοκχόλμης διαπιστώθηκε ότι το 15% είχε παρενοχληθεί στο χώρο του σχολείου (bullying), τον τελευταίο χρόνο. Σε έρευνα θυματοποίησης αποδείχθηκε ότι το 5% των αγοριών και το 1% των κοριτσιών είχαν υποστεί πράξη βίας που χρειάστηκε κάποιου είδους θεραπεία, το τελευταίο τρίμηνο από τότε που διεξήχθη η έρευνα. Για λιγότερο βίαιες πράξεις το ποσοστό ανέρχεται στο 14% για τα αγόρια και στο 5% για τα κορίτσια.

Η εικόνα της έκτασης δε διαφοροποιείται αισθητά και σε άλλες χώρες της Ε.Ε. Παρεμφερείς έρευνες έχουν διεξαχθεί στο Ηνωμένο Βασίλειο, το Βέλγιο, τη Δανία και αλλού. Είναι σημαντικό να δούμε ποιοτικά πια το φαινόμενο. Τους κινδύνους δηλαδή της θυματοποίησης, καθώς και τους παράγοντες που συσχετίζονται αιτιολογικά με την άσκηση βίας και τη θυματοποίηση.

Τα κυριότερα πορίσματα των ερευνών (συγκριτική επισκόπηση) δείχνουν ότι:

- ▲ Τα αγόρια είναι συχνότερα οι δράστες αλλά και τα θύματα βίας στο σχολείο, συγκριτικά με τα κορίτσια.
- ▲ Οι μαθητές στα μεγάλα αστικά κέντρα θυματοποιούνται περισσότερο από εκείνους στην περιφέρεια.
- ▲ Διαφοροποιήσεις υπάρχουν ακόμα και μεταξύ των σχολείων της ίδιας αστικής περιοχής. Έχει αποδειχθεί ότι το ποσοστό βίας είναι πολύ υψηλότερο σε σχολεία που βρίσκονται σε περιοχές με υψηλό δείκτη εγκληματικότητας, όπου υπάρχουν συμμορίες ανηλίκων. Αυτό αντικατοπτρίζει τον αναπαραγωγικό χαρακτήρα της βίας. Ότι δηλαδή το σχολείο αποτελεί και τον καθρέπτη της ευρύτερης κοινωνίας. Θα ήταν ουτοπία να ζητούμε ένα απόλυτα ειρηνικό σχολείο σε μια εγκληματική και βίαιη κοινωνία.
- ▲ Τα θύματα βίας συχνά έχουν πολύ χαμηλή αυτο-εκτίμηση, δεν είναι δημοφιλή μεταξύ των συμμαθητών τους, και συνεπώς έχουν λίγους φίλους. Παρατηρούνται φτωχά δίκτυα κοινωνικών σχέσεων με τους συμμαθητές και τους δασκάλους, ενώ αντίθετα έχουν πάρα πολύ στενές σχέσεις με τους γονείς τους. Βέβαια, αυτό δεν γνωρίζουμε εάν είναι παράγοντας που συμβάλλει στη θυματοποίηση ή εάν πρόκειται για συνέπεια ή επίδραση της θυματοποίησης στο άτομο.

- ▲ Οι δράστες πράξεων βίας που εμπλέκονται ενεργά στο σχολικό περιβάλλον είναι μάλλον ομαδοποιημένοι με συμμαθητές που έχουν κοινά ενδιαφέροντα και κοινό υπόβαθρο, και έχουν συχνότερα διαπράξει παραβατικές πράξεις. Περίπου οι μισοί από αυτούς έχουν χτυπήσει κάποιον στο σχολείο, έχουν διαπράξει μικροκλοπές σε καταστήματα (shoplifting), ενώ έκαναν χρήση οινοπνεύματος και παράνομων εξαρτησιογόνων ουσιών, συγκριτικά με άλλους μαθητές των ομάδων ελέγχου.
- ▲ Η καταγγελία των αδικημάτων στην Αστυνομία έδειξε ότι δεν καταγγέλλονται όλες οι βίαιες πράξεις που διαπράττονται στο σχολείο. Από εκείνες που καταγγέλλονται, τα 2/3 παραπέμπονται από τους γονείς ή τους συμμαθητές. Παρατηρείται μία υπερ-εκπροσώπηση των μαθητών-μεταναστών, τόσο ως δραστών όσο και ως θυμάτων βίας στο σχολείο. Οι καταγγελλόμενες στην αστυνομία υποθέσεις σχολικής βίας προέρχονται από σχολεία που ανήκουν σε περιοχές με χαμηλό κοινωνικοοικονομικό υπόβαθρο (σε τριπλάσιο ποσοστό) συγκριτικά με σχολεία σε περιοχές που εμφανίζουν υψηλότερους κοινωνικοοικονομικούς δείκτες. Εδώ αναφέρονται κυρίως αδικήματα σωματικής βίας και άσκησης απειλής με όπλο.
- ▲ Η βία στο σχολείο εκδηλώνεται συχνότερα σε σχολεία με άσχημο ακαδημαϊκό κλίμα. Αυτό βέβαια συσχετίζεται με την προηγούμενη διαπίστωση σχετικά με το κοινωνικοοικονομικό στρώμα, στο βαθμό που δείκτης του ακαδημαϊκού κλίματος είναι το ποσοστό των παιδιών που αντιπαθούν το σχολείο.
- ▲ Οι οικογενειακές σχέσεις των μαθητών που διαπράττουν βίαιες πράξεις στο σχολείο χαρακτηρίζονται ως φτωχές και προβληματικές. Παρατηρείται θετική σχέση της σχολικής βίας με την ενδοοικογενειακή (βία), την κουλτούρα και τις αξίες της οικογένειας προέλευσης των μαθητών δραστών, καθώς και την εμπλοκή άλλων μελών της οικογένειας με την παραβατικότητα.

Είναι σαφές ότι η βία είναι συνάρτηση ατομικών, κοινωνικών και πολιτισμικών παραμέτρων. Είναι άμεσα συνυφασμένη με τις κοινωνικοπολιτισμικές παραμέτρους και συχνά προκύπτει ως μια εναλλακτική απάντηση στις κοινωνικοοικονομικές ανισότητες και τις κοινωνικές συγκρούσεις. Η βία δεν

απομονώνεται σε ορισμένα κοινωνικά συστήματα, αλλά αντίθετα διαχέεται σε όλες τις εκφάνσεις της πραγματικότητας. Σε αυτό το πλαίσιο η βία στο σχολείο αντανακλά ή (ανα)παράγει την ευρύτερη κοινωνική και οικογενειακή βία. Η σχολική βία συσχετίζεται επίσης με τον κοινωνικό αποκλεισμό, όχι σε μια γραμμική αιτιώδη σχέση, αλλά στο πλαίσιο μιας δυναμικής αλληλεπιδραστικής διαδικασίας. Οι ομάδες κοινωνικού αποκλεισμού περιλαμβάνονται σταθερά στις ομάδες «υψηλού κινδύνου», που θυματοποιούνται περισσότερο. Οι μαθητές που στιγματίζονται, είτε γιατί έχουν χαμηλή απόδοση και μαθησιακές δυσχέρειες είτε γιατί έχουν παρεκκλίνουσα –όχι αναγκαστικά παραβατική συμπεριφορά– είτε γιατί προέρχονται από μειονότητες, έχουν λιγότερες προσβάσεις και ευκαιρίες για την απόκτηση των αγαθών μιας κοινωνίας. Οι έρευνες δείχνουν ότι αποτελούν ευάλωτα θύματα και έχουν περισσότερες πιθανότητες να υποστούν κάποια εγκληματική σε βάρος τους ενέργεια, συγκριτικά με άλλες κατηγορίες πληθυσμού. Συνοψίζοντας τις ευρωπαϊκές έρευνες για το ζήτημα, εντοπίζουμε ότι δίνεται έμφαση στα ατομικά χαρακτηριστικά των μαθητών, στο κοινωνικό υπόβαθρο της οικογένειας και ιδιαίτερα στις φτωχές σχέσεις μεταξύ των μελών της οικογένειας, στην ομάδα των συνομηλίκων, στο ίδιο το σχολείο (χαμηλό επίπεδο συνεργασίας μεταξύ δασκάλων και μαθητών μέσα στην τάξη και μεταξύ των ίδιων των δασκάλων, χαμηλό επίπεδο απόδοσης των μαθητών, αδιαφορία και μη τήρηση των κανόνων της τάξης αποτελούν μερικούς από τους παράγοντες υψηλού κινδύνου για την εκδήλωση βίαιης συμπεριφοράς από την πλευρά των μαθητών), στην κοινωνική οικολογία της γειτονιάς και της τοπικής κοινωνίας που λειτουργεί το σχολείο, και τέλος στην εθνικότητα των μαθητών (Αρτινοπούλου, 2007).

B. Αντιμετώπιση - Παρέμβαση

Οι πολιτικές αντιμετώπισης και πρόληψης θα πρέπει επομένως να αφορούν πολλά επίπεδα παρέμβασης: την κεντρική εξουσία, δηλαδή μία εθνική πολιτική για την πρόληψη της βίας στο σχολείο καθώς και τις αναγκαίες νομοθετικές ρυθμίσεις, την τοπική ή περιφερειακή αυτοδιοίκηση και την εκπαιδευτική-σχολική κοινότητα.

Σε επίπεδο αρχών και ενδεχόμενης νομοθετικής ρύθμισης, η ασφάλεια στο σχολείο και επομένως η πρόληψη της βίας αποτελεί δείκτη πολιτισμού, δημοκρατίας και αλληλεγγύης. Η προστασία των δικαιωμάτων των παιδιών είναι το υπόβαθρο για την ανάληψη πρωτοβουλιών. Τα παιδιά έχουν το δικαίωμα να φοιτούν σε ασφαλές περιβάλλον και να ζουν σε μια μη απειλητική κοινωνία. Η ουμανιστική αυτή διάσταση είναι αναγκαία και ταυτόχρονα χρήσιμη, προκειμένου να χαραχθούν οι στρατηγικές αντιμετώπισης. Οι πολιτικές πρόληψης και αντιμετώπισης μπορεί να είναι:

- α. εθνικές, κεντρικά κατευθυνόμενες από την εκάστοτε πολιτική εξουσία,
- β. τοπικές-περιφερειακές, σχεδιασμένες από τις τοπικές κοινωνίες και τις περιφέρειες, και
- γ. πρωτοβουλίες από τα ίδια τα σχολεία και τους μαθητές.

Οι εθνικές πολιτικές περιλαμβάνουν το νομοθετικό πλαίσιο στο οποίο συχνά ορίζεται ότι η ασφάλεια στο σχολείο αποτελεί βασικό δικαίωμα των παιδιών και όσων εμπλέκονται στην εκπαιδευτική διαδικασία, την οργάνωση και λειτουργία εξειδικευμένων υπηρεσιών και αρχών στο κεντρικό επίπεδο εξουσίας, με αντικείμενο την πρόληψη και την αντιμετώπιση της σχολικής βίας, τις εθνικές δράσεις για τη μείωση της σχολικής αποτυχίας και της διαρροής των μαθητών από την υποχρεωτική εκπαίδευση, τα εθνικά προγράμματα για τη μείωση του ρατσισμού και της ξеноφοβίας στο σχολείο, καθώς και την κοινωνική ένταξη παιδιών και οικογενειών που προέρχονται από εθνικές μειονότητες, και τέλος τη βελτίωση της ποιότητας της εκπαίδευσης και της εκπαίδευσης των εκπαιδευτικών.

Οι περιφερειακές πολιτικές στοχεύουν στην εγκαθίδρυση ή την ενδυνάμωση μιας θετικής-λειτουργικής σχέσης μεταξύ σχολείου και τοπικής κοινωνίας. Ειδικότερα, το σχολείο ως θεσμός οφείλει και πρέπει να είναι στενά συνδεδεμένος με τους κοινωνικούς φορείς και τις υπηρεσίες της κοινότητας, σε μια σχέση συνεργασίας και δικτύωσης. Οι κοινωνικο-ψυχολογικές υπηρεσίες της τοπικής κοινωνίας πρέπει να συνεργάζονται στενά με τα σχολεία της περιοχής, και αντίστροφα τα σχολεία θα πρέπει να είναι ανοικτά προς όλους τους τοπικούς φορείς.

Οι πολιτικές από τα ίδια τα σχολεία εστιάζονται στο σχεδιασμό και την εφαρμογή προγραμμάτων ειρηνικής επίλυσης διαφορών και διαμεσολάβησης. Στοχεύουν στην ανάπτυξη πρωτοβουλιών και προγραμμάτων με τη

συμμετοχή όλων των παραγόντων της εκπαιδευτικής διαδικασίας (μαθητών, δασκάλων, διευθυντών, γονέων), ώστε τα περιστατικά βίας και εκφοβισμού να αντιμετωπίζονται αποτελεσματικά από το ίδιο το σχολείο. Αυτό βεβαίως δε συμβαίνει σε περιστατικά σοβαρής εγκληματικής βίας, αφού υπάρχει η νομική υποχρέωση της καταγγελίας αυτών των περιστατικών στο σύστημα απονομής της ποινικής δικαιοσύνης.

Μια άλλη διάκριση των πολιτικών αφορά τα επίπεδα παρέμβασης, και συγκεκριμένα την πρωτογενή, δευτερογενή και τριτογενή παρέμβαση. Η πρωτογενής αφορά το σύνολο του πληθυσμού και έχει μακροχρόνια αλλά πολύ θετικά αποτελέσματα, ενώ πρόκειται για αμιγώς προληπτική παρέμβαση. Εδώ περιλαμβάνονται οι στρατηγικές αναβάθμισης όλων των παραγόντων της εκπαιδευτικής διαδικασίας, η επαρκής κτιριακή υποδομή, η εξασφάλιση ενός ασφαλούς σχολείου μέσα και έξω από τις τάξεις, καθώς και η εκπαίδευση των εκπαιδευτικών, όχι μόνο στις βασικές τους γνώσεις αλλά και με σειρά ενδοϊπηρεσιακών σεμιναρίων για την ενημέρωσή τους σε σύγχρονα προβλήματα των νέων. Πρωτογενής παρέμβαση είναι επίσης η αναβάθμιση της ποιότητας των σπουδών σε όλες τις βαθμίδες της εκπαίδευσης. Σε μια άλλη προοπτική, αντεγκληματική πολιτική στο πρωτογενές επίπεδο είναι η πρόληψη της ενδοοικογενειακής βίας και εν γένει οι κοινωνικές πολιτικές για την άμβλυση των κοινωνικο-οικονομικών ανισοτήτων.

Η δευτερογενής παρέμβαση περιλαμβάνει την έγκαιρη, ελάχιστη και κατάλληλη παρέμβαση στις αποκαλούμενες ομάδες υψηλού κινδύνου. Για τη βία στο σχολείο, επισημάναμε ήδη κάποιες τέτοιες ομάδες που διατρέχουν υψηλότερο κίνδυνο, για να είναι δράστες ή θύματα βίας. Οι μαθητές που προέρχονται από μειονότητες είναι συχνά θύματα του ρατσισμού και της ξενοφοβίας. Όσοι έχουν υψηλά ποσοστά σχολικής αποτυχίας έχουν περισσότερες πιθανότητες να ομαδοποιηθούν και να είναι δράστες βίας, όσοι έχουν κάποια σωματική ή πνευματική μειονεξία έχουν περισσότερες πιθανότητες θυματοποίησης, όσοι εν γένει είναι κοινωνικά αποκλεισμένοι ή ανήκουν στις ομάδες υψηλού κινδύνου, τότε διατρέχουν περισσότερους κινδύνους για θυματοποίηση. Η παρέμβαση σε αυτές τις κατηγορίες προϋποθέτει μια πιο άμεση επαφή με τις οικογένειες, τους δασκάλους και τους τοπικούς κοινωνικούς φορείς, προκειμένου να προληφθεί η θυματοποίησή

τους. Προϋποθέτει ένα δίκτυο φορέων, υπηρεσιών και επαγγελματιών που θα βοηθήσουν στην αντιμετώπιση των προβλημάτων της καθημερινότητάς τους, θα στηρίξουν και θα συμβουλευθούν τις ομάδες αυτές. Ειδικά στο σχολικό περιβάλλον, αναγκαία συνθήκη είναι η συνεργασία μαθητών, δασκάλων, γονέων και παραγόντων της τοπικής κοινωνίας. Η λειτουργική και ουσιαστική σύνδεση του σχολείου με την τοπική κοινωνία είναι ένα σημαντικό στοιχείο που συμβάλλει στην αναβάθμιση του σχολικού κλίματος. Η δευτερογενής παρέμβαση πρέπει να είναι διακριτική και καθόλου στιγματιστική διαδικασία.

Η τριτογενής, τέλος, παρέμβαση αφορά την αντιμετώπιση των περιστατικών βίας στο σχολείο. Εδώ ο στόχος είναι η πρόληψη της υποτροπής και είναι φανερό ότι προϋποθέτει μία σειρά άμεσων μέτρων, προκειμένου να αντιμετωπισθούν συγκεκριμένα περιστατικά βίας. Η παραπομπή των δραστών σε φορείς του επίσημου κοινωνικού ελέγχου, η τιμωρία τους και ο ενδεχόμενος «σωφρονισμός» τους προϋποθέτει ένα σύστημα αντιμετώπισης της νεανικής παραβατικότητας, τέτοιο που να μειώνει τους κινδύνους υιοθέτησης από την πλευρά του ανήλικου μιας μελλοντικής εγκληματικής καριέρας. Ιδρύματα αγωγής, αναμορφωτήρια, φυλακές ανήλικων, υπηρεσίες προνοιακού ή φιλανθρωπικού χαρακτήρα για ανήλικους παραβάτες δε συνιστούν, όπως είναι ευρύτερα γνωστό, αποτελεσματικές λύσεις. Η αντιμετώπιση στο τριτογενές επίπεδο αφορά τη διαχείριση του περιστατικού βίας από κατάλληλα εκπαιδευμένους δασκάλους. Απαιτεί ένα δίκτυο ευαισθητοποιημένων στο θέμα φορέων, όπως συμβουλευτικοί σταθμοί, προγράμματα εναλλακτικής μεταχείρισης ανήλικων παραβατών σε τοπικό επίπεδο, διεπιστημονική ομάδα στο σχολικό περιβάλλον και την τοπική κοινωνία για την αντιμετώπιση παρόμοιων περιστατικών κ.ά.

Επίλογος

Συνοψίζοντας θα πρέπει να επισημάνουμε ότι η βία και ο εκφοβισμός υπήρχαν πάντοτε στο χώρο και το χρόνο. Το επίπεδο αποδοχής του εκφοβισμού και της βίας συναρτάται με το ευρύτερο κοινωνικο-πολιτισμικό πλαίσιο μιας κοινωνίας. Σήμερα, οι μεταμοντέρνες κοινωνίες αμφιταλαντεύονται

μεταξύ αφενός του φιλελεύθερου ιδεώδους της επανακοινωνικοποίησης για τις κατεστραμμένες ζωές των εγκληματιών και αφετέρου των πιο συντηρητικών τιμωρητικών προσεγγίσεων για μια ανταποδοτική δικαιοσύνη. Και οι δύο αυτές πλευρές στοχεύουν στο να αλλάξουν τη συμπεριφορά των ατόμων και να κρατήσουν τα σχολεία και τις κοινότητες ασφαλείς. Η σχολική βία αναγνωρίζεται πια όχι μόνο ως πρόβλημα της δικαιοσύνης και του επίσημου κοινωνικού ελέγχου, αλλά ως πρόβλημα της εκπαίδευσης, της ψυχικής υγείας και της κοινωνίας συνολικότερα, αφού προκαλεί φόβο, ανασφάλεια και επηρεάζει μακροχρόνια την εγκληματικότητα και τη βία. Γνωρίζουμε πια ότι οι μακροχρόνιες έρευνες δείχνουν πως υπάρχει συνέχεια της επιθετικότητας των δραστών στο χρόνο, ενώ τα θύματα υποφέρουν από μακρόχρονες συνέπειες της θυματοποίησής τους. Και οι δύο πλευρές (δράστες και θύματα) αποξενώνονται από τις κοινότητες όπου ζουν και οι δύο χρειάζεται να επανακαθορίσουν τις ζωές τους στην κοινότητα. Η βία και ο σχολικός εκφοβισμός αντικατοπτρίζει την ευρύτερη διαδικασία της κυριαρχίας ως μορφή επιρροής. Πρέπει επίσης να σημειωθεί ότι ο εκφοβισμός δεν περιλαμβάνει όλες τις μορφές σύγκρουσης. Αφορά την επίδειξη δύναμης μέσα από την επιθετικότητα και την κυριαρχία. Συμβαίνει στην κυβέρνηση, στους διαδρόμους των επιχειρήσεων και στα σχολεία. Ο επαναλαμβανόμενος χαρακτήρας του εκφοβισμού αναπαράγεται σε όλη τη ζωή, μέσα από την επίδειξη δύναμης και κυριαρχίας. Οι πολιτικές και οι στρατηγικές πρόληψης και αντιμετώπισης της σχολικής βίας και του εκφοβισμού θα πρέπει να ενταχθούν σε ένα ευρύτερο σχεδιασμό της αντεγκληματικής πολιτικής. Η προστασία των ανηλίκων και η πρόληψη της θυματοποίησής τους αποτελεί τον πυρήνα μιας κοινωνικής αντεγκληματικής πολιτικής. Η πρόληψη της βίας στην οικογένεια, το σχολείο και την τοπική κοινωνία θα έχει θετικά μακρόχρονα αποτελέσματα στην πρόληψη της εγκληματικότητας και τη θυματοποίηση. Σε αυτό το πλαίσιο η κοινωνική αναγνώριση της σχολικής βίας και του εκφοβισμού μπορεί να χρησιμεύσει ως κινητήριος δύναμη για το σχεδιασμό και την εφαρμογή μιας ευρύτερης αντεγκληματικής πολιτικής.

Βιβλιογραφία

- Αρτινοπούλου, Β. (2007), *Βία στο σχολείο. Έρευνες και Πολιτικές στην Ευρώπη*, β' έκδοση, Αθήνα, Μεταίχμιο.
- Artinopoulou, V. (2001), «School violence in Greece. Research overview and copying strategies», στο E. Debarbieux & C. Blaya, *Violence in Schools. Ten approaches in Europe*, ESF editeur (English and French).
- Δημόπουλος, Χ. (2006), *Δίκαιο Ανηλίκων*, Αθήνα - Κομοτηνή, Εκδόσεις Α. Σάκκουλα.
- Κουράκης, Ν. (2004), *Δίκαιο Παραβατικών Ανηλίκων*, Αθήνα - Κομοτηνή, Εκδόσεις Α. Σάκκουλα.
- Τσίγκανου, Ι. κ.ά. (2004), *Εικόνες και αναπαραστάσεις βίας στο ελληνικό σχολείο*, Αθήνα, Νομική Βιβλιοθήκη.

ABSTRACT

School violence: European initiatives and policies

The paper attempts to address the European initiatives on the social recognition and the prevention of bullying and school violence. Research data from many European countries about the youth victimization in the school environment are discussed. Copying policies and preventive strategies of bullying and school violence are analyzed in the national, regional and local level. Peer mediation programs are positively evaluated. The prevention of youth victimization is in the core of the criminal social policy.